

УДК 378.113.1 (477.54) «18/20»

**ПЕРШІ ДИРЕКТОРИ ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ПРИ
ХАРКІВСЬКОМУ ІМПЕРАТОРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
(1811–1858)**

Світлана Золотухіна

*Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, Харків, Україна, 61168*

На підставі аналізу історико-педагогічної літератури, архівних матеріалів репрезентовано і схарактеризовано організаційно-педагогічну діяльність перших директорів педагогічного інституту, що діяв при Харківському Імператорському університеті.

Доведено, що вивчення історичних процесів розвитку системи освіти і педагогічної думки в Україні в сучасних умовах набуває особливої актуальності. Саме знання історії становлення і розвитку окремого навчального закладу сприяє розширенню наукового кругозору, формуванню вмінь аналізувати, зіставляти і порівнювати педагогічні явища і факти в їхній історичній ретроспективі, розвитку критичного педагогічного мислення.

Ці знання дають змогу оволодіти здобутками національної та світової педагогіки, здійснювати пошукову діяльність, створювати умови для формування педагогічного світогляду,

Подано автобіографічні відомості про Х. П. Роммеля, Т. Ф. Степанова, О. В. Куніцина, їхню освіту, науково-педагогічну діяльність на посаді директора, зазначено про їхній внесок у розвиток педагогічної науки.

Ключові слова: директор, класичний університет, педагогічний інститут, діяльність, освіта.

Харківський Імператорський (класичний) університет, найдавніший вищий навчальний заклад України, став колискою педагогічного інституту, нині національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Аналіз архівних документів свідчить, що 24.01.1803 р. Олександр І підписав указ “Об учреждении училищ”, у якому наголосив на доцільності відкриття при Імператорських російських університетах педагогічних інститутів: “...Всякий університет должен иметь учительский или педагогический институт”.

Зазначено, що 5.11.1804 р. набув чинності Статут Харківського імператорського університету. Розділ XII цього документа визначав порядок функціонування Педагогічного інституту в складі університету:

“...Педагогический или Учительский Институт образует учителей для гимназий и училищ, Округ университета составляющих, под начальством Директора, из Ординарных Профессоров Общих Собранием избранного”. Передбачалося, що навчання в Педагогічному інституті стане не лише шляхом до вчительської посади в гімназії, але й до магістерського звання та штатної посади в університеті.

Офіційне відкриття Педагогічного інституту з трирічним терміном навчання відбулося 01.09.1811 р. Затверджено навчальний план інституту й правила для студентів. Головною перешкодою в повноцінному функціонуванні Педагогічного інституту в зазначений період була недостатня кількість студентів і кандидатів. З огляду на це до слухання педагогічних дисциплін залучали як казеннокоштных студентів словесного й фізико-математичного відділень університету, так і тих, хто паралельно з навчанням на інших відділеннях орієнтувався на подальшу роботу в середніх навчальних закладах. Заняття відбувалися двічі на тиждень (у середу та суботу) з 17 год до 18 год. Відбувалися “практические упражнения в разговорах и упражнения в сочинениях”.

У 1812 р. обрано на посаду Директора Педагогічного інституту Х. Роммеля.

Христофор Роммель народився у м. Кассель ландграфства Гессен-Кассель у родині генерал-суперінтенданта, старшого придворного проповідника Касселя, Юстуса Філіпа Роммеля. Початкову освіту здобув у Фрідеріканському ліцеї в Касселі (1790–1799). У 1799 р. вступив до Марбурзького університету, у 1800 р. перейшов до Геттінгенського університету, де захопився філологією, арабістикою, історією, етнографією, географією та низкою інших наук. Христофор Роммель був учнем знаменитого філолога, професора Х. Г. Гейне. Його ерудиція, знання 12 стародавніх і сучасних європейських та східних мов, а також опублікований коментар до опису Кавказу і його населення привернули увагу в російському суспільстві. У 1803 р. Х. Роммель отримав пропозицію очолити кафедру в університеті Харкова, але відмовився від неї. У Геттінгенському університеті він здобув докторський ступінь з філології, почав викладацьку діяльність як приват-доцент. У 1804 р. його було затверджено екстраординарним, а в 1805 р. – ординарним професором на кафедрі красномовства і грецької мови в Марбурзькому університеті. У цьому вищому навчальному закладі науковець також зайняв посаду університетського оратора і підготував декілька статей в галузі класичної філології, літератури, мистецтва, етнографії, політичних наук.

У 1808 р. під час наполеонівських війн, коли частина німецьких університетів опинилася під загрозою закриття, Х. Роммель прийняв повторну пропозицію російського уряду очолити кафедру в Харківському

університеті. Після прибуття до Харкова 17 січня 1811 р. Христофора Пилиповича було призначено ординарним професором кафедри класичної філології, і він активно включився в наукову та просвітницьку діяльність університету. Як зазначав науковець у власних спогадах, він прагнув “заснувати в центрі України новий, міцний розсадник гуманістичної і літературної освіти”. Читаючи свої курси, Х. Роммель основну увагу приділяв тлумаченню грецьких і римських класиків, висвітлював питання загальної історії літератури, естетики, критики, поезики та риторики. У 1812–1813 н. р. додатково читав спеціальний курс загальної історії словесності з найдавніших часів і до сучасності. Лекції він проводив латиною, хоча й намагався вивчити російську мову.

Х. Роммель був одним з найактивніших іноземних учених, він відіграв важливу роль у розвитку Педагогічного інституту. Функціонування цього інституту у складі університету, як уже було зазначено, передбачалося ще Статутом Харківського імператорського університету, який набув чинності 5 листопада 1804 р. Проте лише 1 вересня 1811 р. відбулося офіційне відкриття інституту, були затверджені його навчальний план й правила для студентів. Перешкодами в повноцінному функціонуванні Педагогічного інституту в зазначений період була недостатня кількість студентів загалом й ще менша кількість кандидатів, слабе забезпечення навчальною літературою. У 1811 р. Х. Роммель очолив Педагогічний інститут, для його студентів підготував “Дидактику і методіку”. Цю працю було перекладено російською мовою, вона отримала схвалення міністра народної освіти А. Розумовського. Також Христофор Пилипович уклав “План і правила навчання та викладання в Харківському педагогічному інституті”. У звіті попечителя Харківського навчального округу міністру освіти було зазначено, що проф. Х. Роммель викладав педагогіку, дидактику і методологію, як загальну, так і конкретну, яка стосувалась усіх шкільних наук.

Був одним з ініціаторів і першим головою Товариства наук, яке було засновано в Харкові. Він увіходив до складу Училищного комітету і як візитатор інспектував гімназії Харківського навчального округу. У 1813 р. його було обрано деканом словесного факультету. Також науковець у складі факультетської комісії взяв участь у складанні каталогу більш як 12 000 монет і медалей університетського мюнц-кабінету.

У Харкові Х. Роммель значну увагу приділив публікації джерел: видав вибрані промови і біографію Цицерона, твори Саллюстія і Корнелія Непота. У 1811 р. науковець був відряджений до Слов'янська для вивчення знайденого там давнього каменя з написом, факсиміле якого відправив у Санкт-Петербург. Крім того, Христофор Пилипович виступав на урочистих університетських актах з промовами про значення освіти. У промові “*De eruditionis verae ac perfectae vi et praestantia*” (“Про перевагу і силу істинної і

досконалої освіти”) він звернув увагу на внесок іноземців у розвиток освіти в багатьох країнах, зокрема в Росії, наголосив на сутності освіти загалом. Промова “Про наукові установи та академії стародавнього і нового світу” не збереглася, але, за як він вважав, промова “сподобалася росіянам, які ... мають природній потяг до колосальних туманних істин”. Ще одну промову виголосив на похоронах першого ректора І. Рижського.

З початку 1820-х рр. Х. Роммель у званні придворного гессенського історіографа завідував Гессенським палацовим архівом в Касселі, потім – державною бібліотекою, державним архівом і музеєм Касселя. У цей час головним предметом його наукового інтересу стала історія Гессена. Помер Х. Роммель 21 січня 1859 р. у рідному м. Кассель.

Другим директором Педагогічного інституту став Степанов Тихін Федорович, який народився в м. Воронеж у сім’ї дрібного чиновника. Після закінчення Воронежської духовної семінарії в 1814 р. вступив до Харківського університету своєю коштом студентом. У перші два роки прослухав курс двох відділень – політичного та словесного, на третьому році вивчав римське право та фізику.

Навчання давалося йому легко, ще з дитинства він виявляв інтерес до знань, науки, захоплювався самим процесом пізнання. В автобіографії він згадував: “Здатність до роздумів у мене розвивалася надто рано – у 10 років я вже почав філософствувати, кожна комаха займала мій розум, у 16 років я написав філософські міркування латинською мовою”.

У 1819 р., закінчивши “курс з відмінним успіхом”, згідно з чинним на ту пору положенням отримав ступінь “кандидата за отличие”, який за доносом попечителя округу Є. В. Корнеєва було відмінено. У 1821 р. він витримав повторні іспити і отримав звання кандидата з етико-політичного відділення.

Після закінчення університету Т.Ф. Степанов учителював у приватному чоловічому пансіоні, у 1823–1830 рр. викладав загальну історію та географію в Харківському інституті шляхетних дівчат.

У 1824 р. за твір “О политическом равновесии” Т.Ф. Степанов одержав ступінь магістра політичної історії та статистики. Він наполегливо працював, вивчав історію, філософію. Перед іспитами на ступінь магістра почав інтенсивно вивчати політичну економію. У нарисах з історії Харківського університету зазначено: “Деякі особи самі себе підготували до професури. Типом таких автодидактів може служити Т. Ф. Степанов, який підготувався до викладання політичної економії самостійно, займаючи в той же час посаду вчителя”.

Політична економія цілком захопила молодого вченого, він навіть відмовився від запропонованої йому ректором В. Я. Джунковським кафедри російського права в Харківському університеті, оскільки не пов’язував свого

майбутнього з цим предметом, виявив бажання очолити кафедру політичної економії. Ці сподівання на той час виявилися марними, і вчений припинив викладацьку діяльність в інституті шляхетних дівчат, залишив Харків і виїхав до Петербурга.

З 1830 р. він працював помічником письмоводителя у державній комісії погашення боргів. У Петербурзі Т. Ф. Степанов продовжував наукову роботу. Його статті з філософії та політичної економії, що були надруковані в “Журналі міністерства народної освіти”, “Літературній газеті”, часописі “Син вітчизни”, привернули увагу наукової громадськості до талановитого вченого. У Петербурзі Т. Ф. Степанов близько познайомився з академіком А. К. Шторхом – німецьким ученим, який жив у Росії, відомим на той час економістом, віце-президентом Петербурзької академії наук. Завдяки протекції А. К. Шторха, Т. Ф. Степанова було призначено екстраординарним професором Харківського університету.

З 1832 р. до 1845 р. викладацька і наукова діяльність Т. Ф. Степанова була пов’язана з Харківським університетом. Від 1832 р. – екстраординарний професор кафедри політичної економії; з 1836 р. – ординарний професор кафедри політичної економії; у 1833–1834 рр. займав посаду синдикта в університеті, у 1835 р. був обраний деканом морально-політичного факультету, а з 1837 р. – проректор університету.

У 1839 р. Т. Ф. Степанову було доручено керівництво педагогічним інститутом, що входив до складу університету.

На той час у педагогічному інституті навчалося п’ять студентів: два готувалися до вчительської посади з історико-філологічних наук, три – з фізико-математичних. М. Г. Халанський, який вивчав діяльність педагогічного інституту, писав, що навчання майбутніх педагогів полягало в читанні та вивченні навчальних посібників, які рекомендували професори, складанні звітів про прочитане, складанні «рассуждений» і в практичних заняттях.

Офіційно призначеними викладачами педагогічного інституту стали такі професори університету: з класичної філології А. О. Валицький, з історії М. М. Лунін, з російської словесності В. Я. Якимов, з математики й фізики Н. А. Дяченко.

Сучасники характеризували директора педагогічного інституту як справжнього “харківця старої школи – щирю, правдиву і талановиту особистість”.

Учений, який глибоко опанував політичну економіку й уболівав за стан держави, розглядав численні соціальні проблеми країни крізь призму наукових знань. Зокрема, Т. Ф. Степанов пропонував систему заходів (свобода розвитку торгівлі, розвиток товарно-грошових відносин, кредиту, реформування податкової системи, розвиток науки, освіти), які б сприяли прогресу суспільства, розвою держави. Він виступав за свободу й рівність

народу, за ліквідацію бідності, палко і сміливо викривав несправедливість соціального устрою, експлуататорський характер кріпосної системи. На думку Д. І. Багалія, Т. Ф. Степанов вів проти рабства “таку наполегливу боротьбу з кафедри ще тоді, коли воно вважалася нарижним каменем нашого громадянського устрою і коли всяке слово проти нього могло бути визнане за замах проти існуючого порядку речей”.

Учений розвивав та обстоював засади Просвітництва, однією з провідних ідей якого була ідея залежності суспільного прогресу від поширення освіти, а згодом ідея цінності людини. Він як романтик мріяв про кращі часи для людства, коли не буде класових суперечностей, а запанує “класова гармонія”. Суспільство прийде до цього стану еволюційним шляхом, розвиваючись за законами природи. Таке майбутнє Т. Ф. Степанов пророкував не для одної країни, а для всього людства, вважав, що між народами, значною мірою завдяки науці й освіті, запанує мир, а на земній кулі утвориться Одна Республіка.

Учений із захопленням писав про майбутнє людства: “Людинолюбство, Патріотизм, Космополітизм поступово зіллються в загальну любов до Людства – яка велична і разом із тим втішна картина в майбутньому!”.

Зазначимо, що Т. Ф. Степанова в університеті вважали кращим знавцем політичної економії, викладання якої до нього було недосконалим, він користувався славою видатного, яскравого, талановитого лектора, що віртуозно володів словом, аудиторією, матеріалом. Як зазначав М. Ф. Де-Пуле, “володіючи яскравим красномовством, Т. Ф. Степанов жив і діяв у слові; у ньому він був глибоко щирим і чесним, а тому й впливав величезно, і не художньо тільки, а реально, прямо на тодішню сучасність, соціальні неподобства і порушене право, проти чого красномовний професор повставав найсмівливішим, найпалкішим способом”.

Наполегливий пошуковець, він на своїх лекціях закликав студентів не замикатися в колі вже відомих істин, а шукати нове, аналізувати й порівнювати.

Науковий доробок Т. Ф. Степанова досить вагомий. Окрім статей, що були опубліковані в різних журналах за роки його перебування в Петербурзі, окремими виданнями вийшли: вступна лекція з політичної економії, яку він прочитав в Імператорському Харківському університеті 5 вересня 1832 р. (1833 р.); виголошена на урочистих зборах 30 серпня 1833 р. “Речь о сущности, важности и назначении политических наук”. Учений не встиг опублікувати деякі праці з філософії і дипломатії. Наприклад, велика двотомна праця “Общественное право в совокупности с дипломатией” не була надрукована, хоч і була дозволена цензурою в 1847 р.

Найбільшою заслугою вченого було те, що він одним із перших розробив курс політичної економії російською мовою. Праця Т. Ф. Степанова

“Записки о политической экономии” складалась з двох частин і була опублікована – частина перша в 1844 р. і частина друга в 1848 р. Це був перший підручник з політичної економії в Російській імперії.

Наступним директором Педагогічного інституту було призначено Куніцина Олексія Васильовича. Він народився в с. Поречче Тверської губернії в сім’ї священослужителя. Закінчив Тверську духовну семінарію, а згодом духовну академію в Санкт-Петербурзі (1828 р.). Після її закінчення вивчав законодавство та готувався до отримання звання професора. Освіту продовжив у першому відділенні імператорської канцелярії, де вивчав законодавство під керівництвом М. М. Сперанського, водночас відвідував лекції Петербурзького університету.

У 1831–1834 рр. вивчав юридичні науки в Берлінському університеті. У 1834 р. здобув докторський ступінь у Петербурзькому університеті, захистивши тези за темою “О наследовании по закону под началом русского законодательства”, а 15 вересня 1835 р. його призначили викладачем Харківського університету.

Упродовж 1836–1837 рр. займав посаду синдикта Харківського університету. У цей час плідно працював у комісії з розробки університетських законів. З 1837 р. – екстраординарний професор.

Протягом 1838–1842 рр. обіймав посаду ректора університету. У 1838 р. отримав звання “ординарний професор Цивільних Законів громад особливих і місцевих”, що відповідало V класу згідно з табелем про ранги. У 1842 р. був зарахований до VII класу, обіймав посаду проректора університету, став першим деканом юридичного факультету (1842–1858). З 1842 р. до 1852 р. виконував обов’язки директора Педагогічного інституту (за іншими даними – з 1841 р. до 1858 р.). У період 1849–1850 рр. виконував обов’язки ректора університету з огляду на те, що ректор П. П. Гулак-Артемівський звільнився з цієї посади за власним бажанням і припинив викладацьку діяльність у зв’язку з хворобою.

Із січня 1850 р. О. В. Куніцин був деканом юридичного факультету, очолював кафедру цивільних законів, загальних, особливих і місцевих, на якій викладав закони громадян Російської імперії студентам III курсу в першому та другому півріччях (по шість годин на тиждень). Водночас викладав на кафедрі кримінальних законів (по чотири години на тиждень).

У 1858–1859 рр. Олексій Васильович викладав римське право замість Мицкевича на кафедрі римського законодавства та історії (по п’ять годин на тиждень). Незважаючи на велике навантаження, учений значну увагу приділяв науковій діяльності. Один раз на рік в Імператорському університеті відбувалися загальні збори, з нагоди яких викладачі готували урочисті промови. О. В. Куніцин виступав на таких урочистостях двічі: 30 серпня 1844 р. його доповідь була присвячена темі “О правах женского пола по

отношению к наследству”, а в 1859 р. – “О мерах к отвращению неправосудия, по русскому законодательству”.

Під час виконання ним обов'язків ректора університету діяльність навчального закладу перевіряли високі службові особи. Зокрема, Імператор відвідував кілька разів Харківський університет, а 12 вересня 1850 р. Князі Микола Миколайович та Михайло Миколайович були присутніми на лекціях професора Рославського-Петровського із загальної історії. Принц Петро Георгійович Ольденбургський також відвідав університет 25 липня 1851 р.. Саме в цей період ректором університетом був Олексій Васильович, усі високі відвідувачі позитивно оцінили діяльність закладу.

Як науковець О.В. Куніцин завжди відстоював інтереси науки і мав власну думку, яку поважали колеги й підлеглі. Про це свідчать такі факти: у 1855 р. при Харківському Імператорському університеті було запропоновано започаткувати збори, які планували проводити один раз на місяць у рамках заснування при університеті двох наукових товариств: навчально-літературного і фізико-математичного. Не всі професори були згодні з такою пропозицією, але О. В. Куніцин був одним із небагатьох, хто підтримав цю ініціативу.

У 1860 р. О. В. Куніцин написав звернення до професорів університету з приводу того, що університет не може прийняти пожертвування від Горденкова, професора в минулому, на користь бідних студентів, оскільки “его предмет состоит в судебной тяжбе”. Таке його рішення підтримали всі професори факультету.

Як юрист Олексій Васильович активно брав участь у розробці різноманітних проектів, нормативних документів, пов'язаних з освітою та її реформуванням. Зокрема, на початку 1862 р. факультет обговорював “Проект загального статуту університетів”, у якому передбачалося започаткування кафедри канонічного права окремо від богослов'я. О. В. Куніцин висловився проти викладання канонічного права в такому обсязі. Також він разом з Мицкевичем, Платоновим і Клобуцьким (у вересні 1854 р.) виступили проти присвоєння ад'юнкту Каченовському звання доктора політичних наук, мотивуючи це тим, що вони “не находят препятствий к возведению Каченовского в звание экстраординарного профессора”.

Вагомим є внесок Олексія Васильовича в розвиток Педагогічного інституту, зокрема, завдяки його проханням до міністра народної освіти в 1840 р. “О покладанні посади Директора Педагогічного Інституту на проректора” у зв'язку з великим навантаженням. Прохання було задоволено спочатку на рік, як експеримент у Харківському університеті, а на наступний рік (1841), оскільки результат визнали позитивним, це рішення було затверджено Міністерством освіти, і такий досвід поширювали, за необхідності, на інші університети.

Під час перебування О. В. Куніцина на посаді директора Педагогічного інституту з 1842 р. до 1854 р. (за іншими джерелами – до 1858 р.) завдання інституту полягало в підготовці «наставників юношества, и находя поручения надзора над ними». У 1842 р. в Педагогічному інституті заняття проводили такі викладачі: з класичної словесності та педагогіки – проф. О. П. Валицький, з історії та географії – проф. О. П. Лунін, з російської словесності та логіки – проф. О. П. Якимов, з математики та фізики – проф. О. П. Дьяченко, а згодом, після переходу останнього до Університету Св. Володимира, його посаду зайняв Є. О. Соколов. Також студенти вивчали французьку мову під керівництвом лектора Плансона.

У звітах про діяльність Харківського університету за 1841/42 н.р. зазначено, що серед занять, які проводили професори університету зі студентами, частина була присвячена педагогіці.

У 1841/42 н.р. у Педагогічному інституті навчалося 20 студентів, які були визначені штатом Університету, крім того, двоє вихованців Університету Св. Володимира переведені в 1939 р., четверо – з Білоруського навчального округу й один учень із Тифліської гімназії. Усього 27 осіб. У 1840/41 н.р. курс навчання закінчили шість студентів: четверо – зі ступенем кандидата, двоє – зі званням дійсного студента. Із них двоє були призначені старшими вчителями до 2-ої Харківської гімназії, по одному – в Орловську і Ставропольську гімназії, один продовжив курс навчання на юридичному факультеті, став на службу в канцелярію міського цивільного губернатора, один залишився при університеті і зайняв місце ад'юнкта з математичних наук.

У 1849 р. заняття Педагогічного інституту були організовані так: на 1-му відділенні філософського факультету навчалося сім студентів, а на 2-му відділенні – шість. Із них шість вихованців перших двох курсів займалися згідно із загальним планом навчань філософського факультету. Семеро студентів двох старших курсів, згідно з положенням про Педагогічний інститут, крім загальних занять, мали «особливі педагогічні заняття з метою найкращої підготовки їх до майбутніх обов'язків у званні наставників у гімназіях або училищах, які проходили під особливим керівництвом спеціально призначених професорів». «На цих особливих заняттях вихованців першого відділення філософського факультету розподіляли на три розряди з предметів, обраних кожним із них для більш спеціального приготування до звання педагогів».

На другому відділенні філософського факультету студенти 3-го курсу Липський та Чернігівський навчалися з предмета наук математичних під керівництвом ординарного професора Соколова.

Серед вихованців Педагогічного інституту було двоє студентів – Петропавлівський і Понсеті, які вже закінчили курс університетської освіти.

Студент Петропавлівський за відмінне навчання в університеті отримав ступінь кандидата.

“Особливі педагогічні заняття” студентів полягали у проведенні спеціально розроблених занять по одній годині на тиждень, вони читали твори вихованцям за призначенням викладачів, виконували вправи, зорієнтовані на написання творів на теми за власним вибором або за вказівкою наставників.

Окрім того, для всіх студентів, які навчалися за казенний кошт, незалежно від факультету та курсу, по 2 год на тиждень викладали уроки французької мови (лектор Генні). Студенти вивчали правила граматики, виконували практичні вправи, перекладали з французької мови на російську і навпаки, складали короткі твори французькою мовою на теми, запропоновані викладачем.

Спогади учнів та колег про Олексія Васильовича свідчать, що він був людиною вимогливою, працюютою, відданою науці, любив викладацьку діяльність. Складається враження, що він навіть більше любив викладання, ніж наукову діяльність. Про це свідчить те, що попри Указ 1849 р., який забороняв ректорам займатися викладацькою діяльністю, він продовжував спілкуватися зі студентами, нехтуючи приписами указу, який був застосований лише до наступних ректорів. Лекції О. В. Куніцина характеризувалися систематичністю, послідовністю та точними даними. Про високий рівень викладання О. В. Куніцина свідчать такі відомості: 2 вересня 1850 р. з 8-ї год ранку до 14-ї год міністр народної освіти був присутнім на лекціях викладачів, зокрема, на лекції О. В. Куніцина на тему “Гражданские законы”. Міністр високо оцінив діяльність викладачів університету та зазначив: “При посещении ваших лекций я с удовольствием заметил, ...многие из вас с успехом следят за новыми открытиями и усовершенствованиями в области науки, обновляя и оживляя таким образом свое преподавание”.

Про рівень поваги до Олексія Васильовича, високу оцінку його діяльності свідчать нагороди та звання, які він отримав протягом свого життя: “Почесний член університету”; у 1839/40 н.р. отримав благовоління монарше Його Імператорської величності; 1847 р. нагороджений за вислугу років; 1849 р. отримав відзнаку за бездоганну службу; 1852 р. нагороджений за відмінно-старанну службу й особливі заслуги Орденом Св. Анни 2-го ступеня.

У спогадах студенти Олексія Васильовича – П. І. Вейнберг, Н. А. Шрамченко, Ф. Х. Неслуховський, Н. Ф. Оже де Ранкур, М. Ф. Де-Пуле – відзначали любов до педагогічної діяльності, наукову ретельність, вимогливість та повагу до студентів, про нього говорили: “весьма ученый” та ерудований, до кола його діяльності входило й “держание пансионеров”.

Головними науковими працями Олексія Васильовича стали: “О правах наследства лиц женского пола”; “О мерах к отвращению неправосудия, по русскому законодательству”; “Приобретение права собственности давностью владения (окончание)”; “О праве племянниц на указанные части из наследства: (Ответ г. Мотовилову)”. Проте окремі праці вченого не отримали підтримки урядових кіл, зокрема праця “О естественном праве” була визнана міністром освіти шкідливою, вилучена з обігу і за наказом міністра було зупинено викладання за книгою О. В. Куніцина.

Також він опублікував низку статей у виданні “Журнал Министерства юстиции”: “О силе договора найма имуществ” (1861 р., № 9); “Вопросы Мейера о сервитутах” (1863 р., № 8); “Духовные завещания несовершеннолетних” (1863 р., № 3); “Приобретение права собственности давностью владения” (1864 р., № 10–12); “Право собственности по определению его в Своде Законов” (1866 р., № 2); “О праве племянниц на указные доли в наследстве” (1866 р., № 4).

Все життя Олексій Васильович віддав педагогічній діяльності, намагаючись удосконалити та покращити освіту в Україні. У Харківському університеті він пропрацював 27 років – до 8 травня 1862 р., коли вийшов у відставку. З 1866 р. до 1874 р. працював професором цивільного права в Новоросійському університеті м. Одеси. Після відставки (1874) повернувся до Харкова. Помер Олексій Васильович Куніцин 7 лютого 1883 р. у Харкові.

Отже, як свідчить виконане дослідження, першими директорами Харківського педагогічного інституту були високоосвічені особистості, вчені, гарні організатори, які здійснили вагомий внесок у розвиток педагогічної освіти в Україні.

1. *Алексей Васильевич Кунцын*: биография [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/60751>.
2. *Багaley Д. И.* Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905 гг.) / Д. И. Багaley, Н. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. – Харьков, 1906.
3. *Багaley Д. И.* Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Т. 1: 1802–1815. Вып. 1 / Д. И. Багaley. – Харьков : Типография Адольфа Дарре, 1894. – 203 с.
4. Записка о состоянии и действиях Императорского Харьковского университета за 1839–1840 г. – Харьков : Печатано в университетской типографии, 1840. – 18 с.
5. Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи: минуле і сучасність / [Л. Д. Зеленська, О. І. Башкір, С. О. Васильева та ін. ; за заг.

- ред. С. Т. Золотухіної]. – Харків : Вид-во ТОВ “Щедра садиба плюс”, 2015. – 156 с.
6. Куницын А. В. О мерах к отвращению неправосудия, по русскому законодательству: Речь. / А. В. Куницын // Годичный торжественный акт в имп. Харьковском университете, 13 сент. 1859 г. – Харьков, 1859. – С. 1–54.
  7. На скрижалях історії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди / заг. ред. д-ра пед. наук, професора Л. Д. Зеленської, д-ра пед. наук, професора Золотухіної С. Т. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2016. – 114 с.
  8. Отчет о состоянии Императорского Харьковского университета за 1846–1847 г. – Харьков : Печатано в университетской типографии, 1847. – 70 с.
  9. Роммель Х. О преимуществе и силе истинного и совершенного просвещения. Перевод // Речи, произнесенные в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, бывшем 30 августа 1811 г. – Харьков, 1811. – С. 48–58.
  10. Роммель Х. Спогади про моє життя та мій час. Україна в записках мандрівників і мемуарах / К. Д. Роммель [Східний інститут українознавства ім. Ковальських; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Харківський університет ім. В. Н. Каразіна] – Харків : Майдан, 2001. – 236 с.
  11. Степанов Т. Ф. Вступительная лекция, читанная в Императорском Харьковском университете сентября 5 дня 1832 года ... / Т. Ф. Степанов. – Харьков, 1833. – 20 с.
  12. Харківський університет XIX – початку XX ст. у спогадах його професорів та вихованців / [уклад.: Б. П. Зайцев, В. Ю. Іващенко, В. І. Кадеєв та ін. ; вступ. стаття В. І. Іващенко] ; наук. ред: С. І. Посохов. – Харків : Сага, 2008. – Т. 1. – 540 с.

Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016

доопрацьована 28.03.2017

прийнята до друку 25.04.2017

**FIRST DIRECTORS OF THE PEDAGOGICAL INSTITUTE AT KHARKIV
IMPERIAL UNIVERSITY (1811-1858)****Svitlana Zolotukhina***H. S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv,
Valentynivska Str., 2, Kharkiv, Ukraine, UA – 61168*

On the basis of the analysis of historical and pedagogical literature and archival materials, the author of the present paper has presented and characterized the organizational and educational activities of the first directors of Pedagogical Institute who functioned within Kharkiv Imperial University. It proves that the study of the historical processes of the education system and pedagogical thought development in Ukraine is of particular relevance under current conditions. The awareness about the history of formation and development of some independent education institutions can broaden scientific outlook, form critical pedagogical thinking, develop skills aimed at analyzing, contrasting and comparing educational events and facts in their historical retrospective. This knowledge helps to research in detail the achievements of national and world Pedagogy, conduct scientific studies, create conditions for the formation of a pedagogical worldview.

The article contains biographical information about Kh.P. Rommel, T.F. Stepanov, O.V. Kunitsyn, their education, research and teaching activities as the directors and their contribution to the development of pedagogical sciences.

The conducted study has demonstrated that the first directors of Pedagogical Institute were highly educated people and are still famous for their numerous publications, including, for instance, Kh.P.Rommel's major works "Didactics and Methododology", "Curriculum and rules of teaching and learning at Kharkiv Pedagogical Institute".

Particular attention is paid to the first directors' organizational skills as well as to their distinguishing feature which was their zeal for creating the conditions for effective training and upbringing of future teachers. Special emphasis is put on the first directors' lecturing skills.

Key words: director, classical university, pedagogical institute, activity, education.